

УДК 811.161.2'37:001.4

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2018-4-134-141>

ЯВИЩЕ ВАРІАНТНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ СІМЕЙНОГО ПРАВА 20-50 РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Ус Ганна Григорівна

здобувач кафедри української мови

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

майдан Свободи, 4, Харків, Україна

У статті досліджено варіантність української термінології сімейного права 20-50 років ХХ століття. Джерелом фактичного матеріалу слугував текст Кодексу про родину, опіку та подружжя і про акти громадянського стану у редакціях 1927, 1929, 1931, 1936, 1938, 1946 та 1958 років, правничі студії з приватно-правової галузі права, що дало змогу розглянути явище варіантності в мікродіахронічному аспекті.

Особливості вияву варіантності лексики родинно-подружнього права простежено з огляду на специфіку лінгвальних та позалінгвальних чинників її динаміки. Виокремлено терміни-варіанти, що репрезентують досліджувану термінологію двох періодів – 20-30-х років та 40-50-х років минулого століття Перший період – це початковий етап становлення терміносистеми, коли природним вважається наявність кількох терміноодиниць для позначення одного поняття. На цій стадії формування аналізованої терміносистеми варіантність класифікуємо як позитивне явище, що розвивається на національній мовній основі. Характерною рисою другого періоду, що охоплює 40-50-і роки ХХ століття, є наближення української термінології родинно-подружнього права до термінології російського сімейного права. І виглядало це як уніфікація термінології із втратою її національного мовного коріння. Поява термінів-варіантів, що засвідчують наближення до російської термінології сімейного права, або взагалі зникнення питомих для національної мови термінологічних одиниць, є одним із виявів «русифікації» спеціальної лексики.

Установлено специфіку вияву варіантності термінології сімейного права для кожного з означених періодів: у 20-30-х роках минулого століття переважають лексичні терміни-варіанти, у 40-50-х роках ХХ століття – лексичні та словотвірні терміни-варіанти, що певною мірою пов'язано з тогочасною мовною політикою, яка знайшла своє відображення в чинних редакціях Українського правопису 1933 та 1945 років.

У зв'язку з фіксацією терміна «родина» як одного з ядерних термінів зазначеної галузі висловлена пропозиція номінувати термінологію сімейного права досліджуваного періоду як термінологію родинно-подружнього права. У цілому терміни-варіанти родинно-подружнього права відбивають тогочасну мовну ситуацію у країні.

Ключові слова: термін, термінологія сімейного права, термінологія родинно-подружнього права, термінологічна норма, варіантність, терміни-варіанти, термінологічна пара варіантів, термінологічний ряд варіантів.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Термінознавчі студії останніх років пропонують комплексний аналіз розвитку спеціальної лексики будь-якої галузі. Науковці висвітлюють формування галузевих терміносистем, ураховуючи лінгвальні та екстралінгвальні чинники, що дозволяє описати галузеві термінології на певному етапі їх становлення, з'ясувати особливості динаміки, спрогнозувати тенденції розвитку та висвітлити особливості в нормування. Одним із виявів динаміки терміносистем є явище варіантності термінів. Актуальним та науково значущим є мікродіахронічне дослідження галузевої лексики, спрямоване на виявлення та опис варіантності окремих терміноодиниць, що засвідчує етапи становлення й розвитку відповідних термінологічних систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Важливе місце в спеціальній лексиці української мови займає правнича термінологія, яка сьогодні вивчається дуже активно (Т. Лепеха (судово-медична термінологія) [7], П. Луньо (термінологія конституційного права) [8], Р. Монастирська (термінологія цивільного законодавства) [10], Н. Руколянська (кримінально-процесуальна термінологія) [15]) та інші. Поза увагою мовознавців залишається спеціальна лексика сімейного права.

Формулювання мети і завдань статті. Метою дослідження є встановлення варіантних одиниць термінології сімейного права 20-50 років ХХ століття. Реалізація мети передбачає розв'язання таких завдань: з'ясувати причини появи варіантів, подати класифікацію варіантних форм термінів у проєкції на сучасну термінологію сімейного права. Фактичним матеріалом слугували терміни, зібрані методом суцільної вибірки з Кодексу законів про родину, опіку та подружжя і про акти громадянського стану в редакціях 1927(5), 1929 (6), 1931 (7), 1936 (8), 1938 (9), 1946 (10), та

1958 років (11); із монографічних студій родинно-подружнього права Г. Железнодорожського (2, 3, 4), Г. Матвєєва (12), В. Бошка (1).

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні в українському термінознавстві теорія варіантності достатньо розроблена, хоча існують різні погляди на типи варіантів. Варіантність, на думку Л. Боярової, – це коливання норми, що виникають на будь-якому мовному рівні. **Терміни-варіанти** дослідниця розглядає як «спільнокореневі мовні одиниці з однаковим планом змісту, що мають певні відмінності у плані вираження» [2, 46]. Вивчаючи варіювання терміна як модифікацію його знакової форми в межах одного номінанта, науковець класифікує ці варіантні одиниці на підставі формального елемента, який їх різнить. Узагальнюючи розуміння природи термінологічної варіативності, авторка доходить висновку, що найпоширенішим типом варіантів є синтаксичний, «оскільки те саме поняття може бути номіноване аналітичними термінологічними назвами різних типів, адекватних за планом змісту». В українській науковій термінології превалюють терміни-варіанти на фонематичному та словотвірному рівнях, проте морфологічний тип коливання норми не надто поширений в українській термінології [1, 46].

На відмінність плану вираження варіантних термінів указує також І. Кочан: «**Варіанти терміноодиниць** – це паралельні форми існування мовної одиниці, що мають певні відмінності на рівні наголосу, фонем, морфем тощо» [5, 15]. Дослідниця наголошує на широкому та вузькому розумінні терміна-варіанта. Якщо чинною є часткова модифікація того самого мовного знака, а значення тотожні і при цьому не порушується тотожність знака самому собі, то, за твердженням І. Кочан, – це вузьке розуміння варіанта. І саме тут виявляються фонетичні, граматичні, орфографічні модифікації тієї самої терміноодиниці, що є формальними варіантами. Інваріант перебуває у плані вираження терміна, тому синоніми не можна вважати варіантами, «оскільки їх можна виявити лише на основі формального інваріанта». Проте підставами залучення синонімів до варіантів є «множинність засобів вираження того самого значення» [5, 15].

Схожі думки на природу варіантності термінів як модифікування плану вираження висловлює більшість науковців. О. Чуєшкова вважає **термінами-варіантами** фонетичні, морфологічні, акцентні модифікації спільнокореневих слів-термінів та синтаксичні модифікації словосполучень [17, 146–147]. Т. Петрова визначає варіанти як терміни або терміносполучення, що за тотожності денотата й сигніфіката різняться формальним вираженням (акцентним; фонематичним; морфологічним – зміни морфем, що вказують на граматичну категорію роду або числа; словотвірним – спільнокореневі деривати, утворені різними афіксами; синтаксичним – різними

за синтаксичною будовою аналітичними термінами) [17, 117–118]. Для О. Бурковської варіантність також передбачає зовнішню (формальну) видозміну терміна без зміни його значення. До того ж дослідниця обстоює думку, як і більшість науковців, що варіантність – структурне явище, а синонімія – семантичне [3, 53]. І. Ментинська пропонує розуміти **варіанти** як «тотожні значенням фонетичні, морфологічні й орфографічні різновиди спільнокореневих слів, а також повні і короткі форми слів і словосполук» [9, 53]. На думку О. Романової, «для констатації варіантних відношень між елементами терміносистеми необхідною і достатньою умовою є встановлення їхньої тотожності у плані змісту» [14, 146].

Р. Попович та Л. Вакуленко, окрім формальних і семантичних, виділяють номінативні варіанти терміноодиниць. **Семантичні варіанти терміна** науковці розуміють як «варіювання його плану змісту при тотожності плану вираження, що є результатом вторинної номінації в межах однієї й тієї ж терміносистеми» [12, 215]. Семантичний інваріант, за їх твердженнями, – набір спільних сем, що входять у кожен із варіантів, який формує внутрішньослівну парадигму терміна. Дослідники пропонують розглядати **формальні варіанти** як «варіювання його плану вираження при тотожності плану змісту, до яких відносимо фонетичні та граматичні модифікації одного й того ж терміна. Такі модифікації не порушують тотожності термінологічної одиниці, а інваріант, на базі якого виділяються формальні варіанти, знаходиться в плані вираження терміна» [12, 215]. **Номінативні варіанти** є міжрівневими, такими, що охоплюють одиниці лексики, словотвору, синтаксису [12, 215].

О. Радченко наголошує, що «якщо в термінології одна одиниця плану змісту має кілька одиниць плану вираження, виникає проблема мовної норми і варіантності», і висловлює думку про можливість варіантності в термінології, бо «не завжди одне наукове поняття співвідноситься з однією мовною одиницею» [13, 14]. Дослідниця пропонує виділяти терміни-варіанти на підставі таких ознак: «1) збіг сигніфікатів термінологічних одиниць; 2) збіг денотатів (якщо вони є); 3) спільна коренева частина знакової форми цих одиниць; 4) подібність морфолого-словотворчої структури; 5) відсутність додаткового інформативного навантаження у термінів-варіантів» [13, 15]. Відповідно «**терміни-варіанти** – це тотожні за значенням спільнокореві термінологічні одиниці, що розрізняються деякими розбіжностями знакової форми в межах того самого номінанта: місцем наголосу, фонемами, афіксами або їхнім поєднанням» [13, 15].

Дещо по-іншому розуміє явище варіантності Е. Неженець, яка досліджує правничу термінологію. За основний типологічний опис варіантності термінів дослідниця застосовує парадигматичну класифікацію, що «виходить з початкового

розмежування *омореферентних* (таких, що розрізняються лише планом вираження при збігові денонатів та референтів) та *парареферентних* (таких, що співвідносяться з одним денотатом, але з різними референтами та знаками) варіантів термінологічних одиниць» [11, 7–8]. Е. Неженець дійшла висновку, згідно з яким співвіднесеність значення та дефініції терміна породжує неоднозначність правознавчих термінів, що виявляється в поліморфізмі, амбісемії, полісемії та еврисемії у сфері функціонування й фіксації. «Дефініція служить постійному уточненню семантичного обсягу, що може варіюватися в межах моносемічного терміна. Це варіювання частини семантики терміна найчастіше виникає за рахунок зміни підходів до досліджуваного об'єкта» [11, 12]. На думку науковця, зміна меж семантики – це закономірне явище, притаманне процесу пізнання дійсності.

У своєму дослідженні виходимо із широкого розуміння варіантності термінів, розглядаючи як формальні, так і лексичні варіанти вираження змісту того самого поняття. У термінології сімейного права, яку номінуємо термінологією родинно-подружнього права на підставі вживання терміна *родина* як ядерного для окреслення цієї правової галузі 20-50 років ХХ століття, виокремлюємо лексичні, фонетико-фонематичні, графічні, словотвірні, граматичні терміни-варіанти.

На думку Ю. Шевельова, 1925-1932 роки – це той історичний проміжок, завдяки якому під впливом різних політичних тенденцій відбувся розвиток української мови [18, 133]. Становлення термінології родинно-подружнього права (прийняття Кодексу про родину, опіку та подружжя і про акти громадянського стану 31 травня 1926 року на 3-й сесії ВУЦВК 9-го скликання та введення в дію 1 вересня цього ж року [6, 123]) дає змогу констатувати чинність зазначеного кодексу в період «доби українізації». Редакції Кодексу 1927, 1929, 1931 рр. та правничі розвідки 1920-1930 рр. дають змогу виділити окремий етап становлення термінології родинно-подружнього права, коли вона мала можливість достатньо вільно розвиватися. Проте «вплив політики українізації на становище української мови і ставлення до неї був складний і не раз внутрішньо суперечливий» [18, 147]. Однією з головних рис «доби українізації» є орієнтація на питомі ресурси при термінологізації та «стремління нормалізувати мову» [18, 158]. Український правопис, прийнятий у Харкові 4 вересня 1928 року, і став початком унормування української мови на початку ХХ століття.

Редакції Кодексу 1936, 1938, 1946, 1958 рр. становлять другий етап формування термінології родинно-подружнього права ХХ ст. Проте він докорінно відрізняється від попереднього. Користуючись висловами Л. Масенко, підкреслимо, що «з початку 30-х років <...> почався спланований наступ на українську й білоруську мови, що

полягав у втручанні в їхній внутрішній розвиток, спрямований на нищення самобутніх рис цих мов і зближення їх з російською мовою» [16, 5–6]. Окрім того, між 30-50 рр. ХХ ст. були чинними дві редакції українського правопису, 1933 та 1945 рр., які мали неабиякий вплив і на мову текстів зазначених редакцій Кодексу. До того ж «кінець 20-х років був позначений сповільненням запровадженної українським урядом політики українізації» – саме так сформулював цей період В. Німчук, що пов'язано з тим, що «деукраїнізація українського народу стала одночасно процесом дерусифікації, що відбувалася насамперед у сфері мови» [4, 487]. Редакція правопису 1945 року хоча й відновила поодинокі правила правопису 1928 року, проте все більше наближалася до правописних норм російської мови [4, 515].

Отже, ураховуючи ці лінгвальні та позалінгвальні чинники, що впливали на розвиток термінології родинно-подружнього права, акцентуємо увагу, що поява термінів-варіантів у зазначеній термінології у 20-30-х роках ХХ століття – це початковий етап її формування, коли природним для тогочасного етапу становлення спеціальної лексики означеної сфери була наявність кількох терміноодиниць для позначення того самого поняття. Як відомо, для того щоб терміноодиниця стала нормативною, вона має пройти шлях відбору у сфері вживання та сфері фіксації. А тому варіантність на стадії формування, на нашу думку, має розглядатися як позитивне мовне явище. Якщо ж говорити про терміни-варіанти 30-50-х років ХХ століття родинно-подружнього права, то їх поява раз по раз засвідчує наближення української термінології родинно-подружнього права до термінології російського сімейного права. І виглядало це як уніфікація термінології із втратою її національного мовного коріння.

Аналіз лексичних термінів-варіантів дає змогу говорити про варіанти термінів родинно-подружнього права суто між синтетичними термінами або суто між аналітичними термінами, трапляються також термінологічні ряди варіантів, що демонструють варіантність між синтетичними та аналітичними термінами. Зауважимо, що явище варіантності між двома терміноодиницями – це **термінологічна пара варіантів** (далі ТПВ), а **термінологічний ряд варіантів** (далі ТРВ) – це більше ніж дві терміноодиниці, що демонструють різного типу модифікації спеціальної лексики.

Серед термінів родинно-подружнього права 20-30 років найчисленнішою групою є **лексичні варіанти**, наприклад: «*родина*» (3, 11) – «*сім'я*» (3, 12); «*спадкодавець*» (4, 67) – «*заповідач*» (4, 67); «*запізваний*» (3, 71) – «*відповідальник*» (3, 77); «*унучка*» (4, 12) – «*онука*» (3, 19); «*донька*» (4, 12) – «*дочка*» (3, 15); «*подружжя*» (4, 10) – «*шлюб*» (3, 13) – «*брак*» (4, 13); «*моногамія*» (12, 6) – «*одношлюбність*» (12, 6). Особливо виразно лексичне варіювання виявляється в аналітичних термінах, відповідно фіксуємо численні

пари й ряди структурних варіантів: «жити осторонь» (3, 15) – «жити нарізно» (2, 16); «настановлювати опікуна» (4, 72) – «призначати опікуна» (4, 72); «настановлювати опіку» (4, 72) – «призначити опіку» (4, 73); «доброхітна згода» (4, 11) – «добровільна згода» (4, 16) – «обопільна згода» (4, 45); «шлюбні відносини» (12, 6) – «подружні відносини» (12, 6). У таких ТПВ та ТРВ часто співіснують стилістичні синоніми – розмовні чи застарілі слова («чоловік» (4, 14) – «муж» (4, 17); «чужоземець» (5, 4) – «іноземець» (12, 12); «хиренне / хворе потомство» (3, 20)), один з яких згодом занепадав. У складених термінах варіювання компонента засвідчує процес пошуку адекватного номена для точного вираження поняття («полові зносини» (3, 30) – «полове співжиття» (3, 30) – «половий зв'язок» (3, 48) – «близькі зносини» (3, 20); «перелюбство» (4, 6) [с. 6] – «полова зрада» (4, 6) – «подружня зрада» (12, 12) – «тілесна зрада» (12, 8); «місце проживання» (3, 41) – «місце осідку» (3, 72) – «місце осілості» (5, 29) – «мешкання» (3, 69)).

Меншою мірою представлені **фонетико-фонематичні терміни-варіанти** («*нотарь*» (4, 34) – «*нотар*» (2, 69); «*стан здоров'я*» (3, 20) – «*здоровля*» (2, 4); «*унук*» (3, 12) – «*онук*» (3, 19); **графічні** («*душевно-хворий*» (5, 59) – «*душевнохворий*» (4, 13); «*безвісно відсутній*» (4, 25) – «*безвісно-відсутній*» (4, 25)); **граматичні** («*засиновлений*» (2, 58) – «*усиновлений*» (2, 58); «*зареєстроване подружжя*» (3, 22) – «*реєстроване подружжя*» (3, 22)); **словотвірні** («*позивач*» (3, 80) – «*позовник*» (2, 34); «*позивачка*» (3, 80) – «*позовниця*» (2, 34)). Вони відбивають тогочасні правописні тенденції.

Як засвідчив аналіз, у Кодексі про родину, опіку та подружжя і про акти громадянського стану превалюють синтетичні терміни-варіанти. Особливо показовими стосовно цього є редакції 1927 та 1929 років. Аналітичні терміни-варіанти менш властиві мові Кодексу у 20-30-х років минулого століття, проте монографічні студії з приватно-правової галузі демонструють їх активне вживання. При цьому серед синтетичних термінів знаходимо лише поодинокі випадки ТРВ («*подружжя*» (4, 10) – «*шлюб*» (3, 13) – «*брак*» (4, 13)). У межах аналітичних номенів варіантність виявляється в синонімії одного з компонентів – стрижневого («*матеріальний стан*» (2, 17) – «*матеріальне становище*» (2, 22); «*примирливий розгляд справи*» (12, 10) – «*примирливе провадження справи*» (12, 10)) або залежного, який часто утворює гіпонімічний термін («*цивільне подружжя*» (4, 10) – «*громадянське подружжя*» (3, 13); «*громадянський шлюб*» (12, 6) – «*світський шлюб*» (12, 5)).

Звернімо увагу на ще одну особливість, виявлену нами при аналізі двокомпонентних термінів-варіантів 20-30-х рр. ХХ століття, – це здатність до утворення термінологічних рядів варіантів, у яких варіантність виявляється між синтетич-

ними та аналітичними термінами, також вона виявляє себе в синонімії стрижневого та залежного компонентів термінів-варіантів, розширенні компонентного складу терміна: «*зарплатня*» (4, 48) – «*заробітна плата*» (4, 75) – «*заробіток*» (4, 77); «*розв'язання шлюбу*» (4, 6) – «*розрив шлюбу*» (12, 17) – «*розвід шлюбу*» (3, 24) – «*розбрання подружжя*» (3, 44) – «*розлука*» (12, 5) – «*розвід*» (4, 7); «*розривати подружжя*» (4, 27) – «*розривати шлюб*» (3, 24) – «*розривати подружжя шляхом розводу*» (4, 27); «*полові зносини*» (3, 30) – «*полове співжиття*» (3, 20) – «*близькі зносини*» (3, 20) – «*половий зв'язок*» (3, 48); «*набути чинності*» (4, 58) – «*набути сили*» (4, 58) – «*набути законної сили*» (4, 59).

Терміни-варіанти 20-30-х років ХХ століття відображають об'єктивний процес формування термінології родинно-подружнього права, натомість терміни-варіанти 40-50-х років ХХ століття – це штучне намагання уніфікувати українські терміни, орієнтуючись не лише на російські терміни сімейного права, а й деякі важливі складники мовної системи, що виявляються на фонематичному, словотвірному, граматичному, лексичному рівнях.

Поява частини **фонематичних варіантів** пов'язана зі зміною правописної норми у словах іншомовного походження (*ia* передається як *ія*). Якщо мова Кодексу 1927 р., 1929 р. фіксує номени з *ія*, то редакції Кодексу, починаючи з 1936 р., ці ж одиниці передають через *іа*: «*Народний Комісаріат освіти*» (5, 26) – «*Народний Комісаріат освіти*» (10, 7); «*матеріальна підтримка*» (6, 6) – «*матеріальна підтримка*» (8, 7).

Серед **словотвірних** показовими щодо викорінення питомих афіксів є суфіксальні варіанти: «*Округовий виконавчий комітет*» (5, 7) – «*Округний виконавчий комітет*» (10, 6) (рос. м. – Округной исполнительный комитет) як «штучне протаскування прикметників на -овий (при наявності прикметників на -ний)», саме так тогочасна влада дала визначення питомому суфіксу укр. м. [16, 153]. Варіантні терміни «*підкуватель*» (5, 13) – «*підкувальник*» (10, 21; 11, 16) демонструють перевагу іменників на -альник.

Грамматичні варіанти засвідчують, зокрема, зміну закінчення *-и* іменників ж. р. III в. у Р. в. одн на *-і*: «*розмір участі*» (5, 10) – «*розмір участі*» (10, 15); «*у випадку заможності господарства (двору)*» (5, 10) – «*у випадку заможності господарства (двору)*» (10, 15; 11, 12); частково їх поява є наслідком зміни правописної норми в іменників ч. р. у Д. в. одн. закінчення *-ові* на *-у* з чинністю Українського правопису 1933 р.: «*розв'язувати в загальному позовному порядку*» (5, 9) – «*розв'язувати в загальному позовному порядку*» (10, 10; 11, 7).

Лексичні терміни-варіанти 40-50-х років ХХ століття становлять найчисельнішу групу термінів, що мають варіантну пару. Цей тип увібрав у себе тенденції термінів-варіантів

20-30-х років ХХ століття щодо невеликої кількості синтетичних пар варіантів. Проте їх різниця полягає в тому, що опісля редакції Кодексу 1936 р. термінологічна лексика уніфікується під російську мову («заникати» (5, 7) – «припинятися» (10, 8; 11, 6) (рос. м. – прекращаться); «засиновлення (задочерення)» (5, 11) – «усиновлення (удочерення)» (10, 16) (рос. м. – усыновление / удочерение); «привласнити» (5, 12) – «присвоїти» (10, 18; 11, 14) (рос. м. – присвоить).

У мові Кодексів 1946 р. та 1958 р. превалюють переважно двокомпонентні варіантні пари, відстежуємо також появу трикомпонентних варіантних пар. Для двокомпонентних характерна синонімія одного з компонентів – стрижневого («заряджування майном» (5, 13) – «управління майном» (10, 21; 11, 24) (рос. м. – управление имуществом); «нещаслива пригода» (5, 29) – «нещасний випадок» (10, 54; 11, 37)) або залежного («поважна небезпека» (5, 20) – «серйозна небезпека» (10, 35; 11, 24) (рос. м. – серьезная опасность); «безприбуткове майно» (5, 20) – «бездохідне майно» (10, 36) (рос. м. – бездоходное имущество). У трикомпонентних аналітичних варіантах так само виявляється синонімія одного з компонентів: стрижневого («творити окрему власність» (5, 25) – «становити окрему власність» (10, 49; 11, 33); «мешканець сільських місцевостей» (5, 23) – «житель сільських місцевостей» (10, 45)), залежного («досягти подружнього віку» (5, 23) – «дійти шлюбного віку» (10, 44; 11, 30)) або їх поєднання («провадження хатнього господарства» (5, 21) – «ведення хатнього господарства» (10, 49) – «ведення домашнього господарства» (11, 33); «розв'язання подружжя розводом» (5, 25) – «припинення шлюбу розлученням» (10, 49); «провадження хатнього господарства» (6, 21) – «ведення хатнього господарства» (10, 49) – «ведення домашнього господарства» (11, 33)). Наведені приклади засвідчують уніфікацію питомо українських лексем до російської термінології.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Залучений фактичний матеріал родинно-подружнього права 20-50-х років ХХ століття дає змогу говорити про наявність термінів-варіантів на фонематичному, граматичному, словотвірному, графічному та лексичному рівнях. Існування явища варіантності в термінології, з одного боку, є закономірним процесом становлення спеціальної лексики, з іншого боку, виявом штучної уніфікації наукової лексики. Окрім того, терміни-варіанти зазначеного періоду становлять перспективу і для подальших досліджень, оскільки демонструють зародження тих мовних тенденцій, що відбиваються на сучасному рівні в термінології сімейного права.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Бошко В. Родинно-подружнє право: підручник для вузів. Х.: Юрид. вид. НКЮ УСРР, 1929. 272 с.
2. Железнодорожский Г. Аліменти. Юридичне видавництво НКЮ УСРР. Харків, 1927. 66 с.
3. Железнодорожский Г. Подружжя та розвід. Х., Юрвидав, 1927. 88 с.
4. Железнодорожский Г. Подружжя, родина, аліменти. Х., Юрвидав, 1929. 80 с.
5. Кодекс законів про родину, опіку та подружжя і про акти громадянського стану. Х.: Юр. вид-во НКЮ УСРР, 1927. 86 с.
6. Кодекс Законів про родину, опіку, подружжя та про акти громадянського стану (зі змінами й доповненнями до 15 березня 1929 р.). Х.: Юр. вид-во НАРКОМЮСТУ УСРР, 1929. 103 с.
7. Кодекс законів про родину, опіку, подружжя та про акти громадянського стану (зі змінами й доповненнями до 1 липня 1931 р.). Х.: Держ. вид-во «Пролетар», 1931. 156 с.
8. Кодекс законів про родину, опіку, шлюб і про акти громадянського стану (зі змінами і доповненнями на 1 січня 1936 р.). К.: Вид-во ЦВК УССР «Радянське будівництво і право», 1936. 207 с.
9. Кодекс Законів про родину, опіку, одруження і про акти громадянського стану (Офіціальний матеріал з змінами і доповненнями на 1 жовтня 1938 р.). К.: Юр. вид-во НКЮ Союзу РСР, 1938. 131 с.
10. Кодекс законів про сім'ю, опіку і про акти громадянського стану (офіціальний текст зі змінами і доповненнями на 1 січня 1946 р., з постатейними матеріалами та додатками). К.: Укр. вид-во політ. літ-ри, 1946. 109 с.
11. Кодекс законів про сім'ю, опіку і про акти громадянського стану Української РСР (Офіціальний текст зі змінами на 1 вересня 1958 р. та з додатками постатейно систематизованих матеріалів). К.: Держ. вид-во політ. літ-ри УРСР, 1958. 120 с.
12. Матвеев Г. К. Радянське законодавство про шлюб і розлучення. К.: 1949. 23 с.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боярова Л. Динамічна теорія норми в сучасній термінології. Українська термінологія і сучасність: зб. наук. пр. / відп. ред. Л.О. Симоненко. К.: КНЕУ, 2007. Вип. VII. С. 43–49.
2. Боярова Л. Варіантні одиниці в українській науково-технічній термінології. Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Сер. «Проблеми української термінології». 2006. № 559. С. 22–25.
3. Бурковська О. Синонімія та варіантність у системі української термінології лісівництва. Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Сер. «Проблеми української термінології». 2015. № 817. С. 47–54.
4. Історія українського правопису XVI–XX століття: Хрестоматія / Упорядн.: В. В. Німчук, Н. В. Пуряева. К.: Наук. думка, 2004. 582 с.

5. Кочан І. Варіанти і синоніми термінів з міжнародними компонентами. Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». 2008. № 620. С. 14–19.
6. Лаврик Г. Правове регулювання свободи совісті, віросповідання і діяльності релігійних організацій у радянській Україні (1919-1928 рр.). Полтава: «АСМІ», 2006. 368 с.
7. Лепеха Т. В. Лексико-семантичні та словотвірні-структурні особливості судово-медичної термінології: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Дніпропетровськ, 2000. 19 с.
8. Луньо П. Є. Термінологія конституційного права України: історія становлення та системна організація: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Львів, 2014. 20 с.
9. Ментинська І. Співвідношення синонімів та варіантів у сучасній комп'ютерній термінології. Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Сер. «Проблеми української термінології». 2015. № 817. С. 68–72.
10. Монастирська Р. І. Термінологія цивільного законодавства в системному і семасіологічному аспектах (на матеріалі Цивільного кодексу України): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Дніпропетровськ, 2012. 20 с.
11. Неженець Е. В. Варіантність російських термінів юриспруденції в системному та комунікативно-прагматичному аспектах: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Дніпропетровськ, 2003. 23 с.
12. Попович Р., Вакуленко О. Термінологічна варіантність у номінативному аспекті. Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. Івана Франка. 2004. Вип. 17. С. 215–217. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1986/1/04ppgvna.pdf> (дата звернення: 10.08.2018).
13. Радченко О. І. Мовна норма і варіантність в українській науковій термінології: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 2000. 20 с.
14. Романова О. О. Українська термінологія швацької промисловості: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 2009. 201 с.
15. Руколянська Н. В. Лексика текстів кримінально-процесуального права в українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Запоріжжя, 2013. 20 с.
16. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду. Документи і матеріали / Упорядн.: Л. Масенко, В. Кубайчук, О. Демська-Кульчицька; За ред. Л. Масенко. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. 399 с.
17. Чуєшкова О. В. Аналітичні номінації в економічній терміносистемі (структурно-типологічний аспект): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 2002. 189 с.
18. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941) : стан і статус / Ю. Шевельов ; авт. вступ. сл. Л. Масенко. Чернівці: Рута, 1998. 207 с.

REFERENCES OF ILLUSTRATIVE MATERIALS

1. Boshko, V. (1929). *Rodinno-podruzhnye pravo: pidruchnik dlya vuziv* [Matrimonial law: a textbook for universities]. Kharkiv: Jurid. issue. NKU, Ukrainian SSR [in Ukrainian].
2. Zheleznogorsky, G. (1929). *Alimenti* [Aliments]. Kharkiv: Legal publishing house NKU Ukrainian SSR [in Ukrainian].
3. Zheleznogorsky, G. (1927). *Podruzzhzha ta rozvid* [Spouses and divorce]. Kharkiv: Jurvidav [in Ukrainian].
4. Zheleznogorsky, G. (1929). *Podruzzhzha, rodina, alimenti* [Spouses, family, alimony]. Kharkiv: Jurvidav [in Ukrainian].
5. *Kodeks zakoniv pro rodinu, opiku ta podruzzhzha i pro akti gromadyanskogo stanu* (1927) [The Code of laws on the family, guardianship and spouses and acts of civil status]. Kharkiv: Jurid. pub. NKU Ukrainian SSR [in Ukrainian].
6. *Kodeks zakoniv pro rodinu, opiku ta podruzzhzha i pro akti gromadyanskogo stanu* (1929) [The Code of laws on the family, guardianship, spouses and acts of civil status (with amendments and supplements until March 15, 1929)]. Kharkiv: Jurid. issue of the NARCOMMUSUATION of the USSR [in Ukrainian].
7. *Kodeks zakoniv pro rodinu, opiku ta podruzzhzha i pro akti gromadyanskogo stanu* (1931) [The Code of laws on the family, guardianship, spouses and acts of civil status (with amendments and additions to July 1, 1931)]. Kharkiv: State View of "Proletarian" [in Ukrainian].
8. *Kodeks zakoniv pro rodinu, opiku, shlyub i pro akti gromadyanskogo stanu* (1936) [The Code of laws on the family, guardianship, marriage and acts of civil status (with amendments and additions on January 1, 1936)]. Kyiv: View of the CEC of the UkrSSR "Soviet Construction and Law" [in Ukrainian].
9. *Kodeks zakoniv pro rodinu, opiku, odruzheniya i pro akti gromadyanskogo stanu* (1938) [The Code of laws on the family, care, marriage and Acts of Civil Status (Official Material with Amendments and Additions on October 1, 1938)]. Kyiv: Jurid. issue of NKU of the Union of Soviet Socialist Republics [in Ukrainian].
10. *Kodeks zakoniv pro sim'yu, opiku i pro akti gromadyanskogo stanu* (1946) [The Code of laws on family, care and Civil Status Acts (official text with amendments and supplements to January 1, 1946, with itemized materials and annexes)]. Kyiv: Ukr. kind of flight. lit-ry [in Ukrainian].
11. *Kodeks zakoniv pro sim'yu, opiku i pro akti gromadyanskogo stanu ukrainskoi RSR* (1958) [The Code of Laws on the Family, Care, and Acts of Civil Status of the Ukrainian SSR (Official text as amended on September 1, 1958 and with the annexes of systematic materials)]. Kyiv: State. issue of literature of the Ukrainian SSR [in Ukrainian].
12. Matveev, G. K. (1949). *Radyanske zakonodavstvo pro shlyub i rozluchennya* [Soviet legislation on marriage and divorce]. Kyiv [in Ukrainian].

REFERENCES

1. Boyarova, L. (2007). Dinamichna teoriya normi v suchasnij terminologii [Dynamic theory of norms in modern terminology]. *Ukrainska terminologiya i suchasnist: zb. nauk. pr. Ukrainian terminology and modernity: Sb. sciences* [Ed. L.O. Symonenko]. VII, 43-49 [in Ukrainian].
2. Boyarova, L. (2006). Variantni odinici v ukrainskij naukovu-technichnij terminologii [Optional Units in Ukrainian Scientific and Technical Terminology]. *Visn. nac. un-tu «Lvivska politehnika». Seriya «Problemi ukrainskoi terminologii» National University Lviv Polytechnic University. Series "Problems of Ukrainian terminology".* 559. 22-25 [in Ukrainian].
3. Burkovskaya, O. (2015). Sinonimiya ta variantnist u sistemi ukrainskoi terminologii lisivnictva [Synonym and variability in the system of Ukrainian terminology of forestry]. *Visnik nacionalnogo universitetu "Lvivska politehnika". Problemi ukrainskoi terminologii. Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Problems of Ukrainian terminology.* 817. 47-54 [in Ukrainian].
4. Istorija ukrainskogo pravopisu XVI-XX stolittya: Xrestomatiya / uporyadn.: V. V. Nimchuk, N. V. Puryaeva. (2004) [History of Ukrainian spelling]. Kyiv.: Naukova dumka [in Ukrainian].
5. Kochan, I. M. (2008). Varianti i sinonimi terminiv z mizhnarodnimi komponentami [Variants and synonyms of terms with international components]. *Visnik nacionalnogo universitetu «Lvivska politehnika». Seriya «Problemi ukrainskoi terminologii»/ Bulletin of the National Unitary Enterprise "Lviv Polytechnic". Series "Problems of Ukrainian terminology".* 620. 14-19 [in Ukrainian].
6. Lavrik, G. V. (2006). Pravove reguluvannya svobodi sovisti, virospovidannya i diyalnosti religijnix organizacij u radyanskij Ukraini (1919-1928 rr.) [Legal regulation of freedom of conscience, religion and the activities of religious organizations in Soviet Ukraine (1919-1928)]. Poltava: "ASMI" [in Ukrainian].
7. Lepeha, T. V. (2000). Leksiko-semantichni ta slovotvirno-strukturni osoblivosti sudovo-medichnoi terminologii [Lexico-semantic and word-formation-structural features of forensic medical terminology]. Extended abstract of candidate's thesis. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
8. Luno, P. E. (2014). Terminologiya konstitucijnogo prava Ukraini: istoriya stanovlennya ta sistemna organizaciya [Terminology of constitutional law of Ukraine: history of formation and system organization]. Extended abstract of candidate's thesis. Lviv [in Ukrainian].
9. Mentinskaya, I. (2015). Spivvidnoshennya sinonimiv ta variantiv u suchasnij komp'yuternij terminologii [The Value of Synonyms and Options in Modern Computer Terminology]. *Visnik nacionalnogo universitetu «Lvivska politehnika». Seriya «Problemi ukrainskoi terminologii» - Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Problems of Ukrainian terminology.* 817. 68-72 [in Ukrainian].
10. Monastirskaya, R. I. (2012). Terminologiya civilnogo zakonodavstva v sistemnomu i semasiologichnomu spektax [Terminology of civil law in the system and semasiological aspects (on the material of the Civil Code of Ukraine)]. Extended abstract of candidate's thesis. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
11. Nezhenets, E. V. (2003). Variantnist rosijskix terminiv yurisprudencii v sistemnomu ta komunikativno-pragmatichnomu spektax [Variability of Russian terms of jurisprudence in systemic and communicative-pragmatic aspects]. Extended abstract of candidate's thesis. Dnipropetrovsk, [in Ukrainian].
12. Popovich R., Vakulenko O. (2004). Terminologichna variantnist u nominativnomu aspekti [Terminological variability in the nominative aspect]. *Visnik zhitomir. derzh. un-tu im. Ivana Franka. - Visnyk Zhytomyr. Ivan Franko State University.* 17. 215-219. Retrieved from <http://eprints.zu.edu.ua/1986/1/04ppgvna.pdf>
13. Radchenko, O. I. (2000) Movna norma i variantnist v ukrainskij naukovij terminologii [Language norm and variability in Ukrainian scientific terminology]. Extended abstract of candidate's thesis. Kharkiv [in Ukrainian].
14. Romanova, O. O. (2009). Ukrainska terminologiya shvackoi promislovosti [Ukrainian terminology of the martial industry]. Extended abstract of candidate's thesis. Kharkiv [in Ukrainian].
15. Rukolians'ka, N. V. (2013) Leksika tekstiv kriminalno-procesualnogo prava v ukrainskij movi [Lexical texts of criminal procedural law in the Ukrainian language]. Extended abstract of candidate's thesis. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
16. *Ukrainska mova u XX storichchi: istoriya lingvocidu. Dokumenti i materiali (2005)* [Ukrainian language in the twentieth century: the history of linguicide. Documents and materials / Structure: L. Masenko, V. Kubaichuk, O. Demskaya-Kulchytska; Ed. L. Masenko]. Kyiv: View. House "Kyiv-Mohyla Academy" [in Ukrainian].
17. Chueshkova, O. V. (2002). Analitichni nominacii v ekonomichnij terminosistemi (strukturno-tipologichnij aspekt) [Analytical nominations in the economic terminology system]. Extended abstract of candidate's thesis. Kharkiv [in Ukrainian].
18. Shevelev, Y. (1998). Ukrainska mova v pershij polovini dvadcyatogo stolittya (1900-1941): stan i status / Yu. Shevelov; avt. vstup. sl. I. Masenko [Ukrainian language in the first half of the twentieth century (1900-1941): status and status / Yu. Shevelev; author's introduction L. Masenko]. Chernivtsi: Ruta [in Ukrainian].

THE PHENOMENON OF VARIABILITY IN THE UKRAINIAN TERMINOLOGY OF FAMILY LAW 20-50S YEARS OF THE TWENTIETH CENTURY

Us Anna Hryhorivna

*candidate of the Ukrainian language department of
V. N. Karazin Kharkiv National University
Freedom Square, 4, Kharkiv, Ukraine*

The article investigates the phenomenon of variability in the Ukrainian terminology of family law of 20-50s years of the twentieth century. The text of the Code on the Family, Care, and Marriage and on civil status acts in the editions of 1927, 1929, 1931, 1936, 1938, 1946 and 1958, legal studies on the private law field of law was the actual material for analysis, which made it possible to consider the phenomenon of variability in the microdiachronic aspect.

The thesis has been formulated on linguistic and extra-linguistic factors that influenced the development of the terminology of family-marital law. Based on these conditions, the terms-variants are grouped into: terms-variants of the 20-30's of the twentieth century, and the terms-options of the 40's and 50's of the twentieth century. For the first group of terms-variants the leading tendency is the initial stage of formation, when it is natural to have several terminological units to refer to the same concept. In this regard, the variability at this stage should be considered as a positive language phenomenon. It is established that the characteristic feature of the terms-variants of the 40's and 50's of the twentieth century is the approximation of Ukrainian terminology of family and marital law to the terminology of Russian family law. And it looked like a unification of terminology with the loss of its national linguistic roots. The nascence of terms-variants, which prove the approximation to the Russian terminology of family law or in general the disappearance of terminology-specific units for the national language, is one of the demonstrations of the "Russification" of the special vocabulary.

According to the actual material, it was found that the most numerous group is the lexical terms for the 20-30s of the 20th century, for the 40-50s of the twentieth century- lexical and word-formation variants related to the validity of the editions of the Ukrainian spelling of 1933 and 1945 as the fact of the loss of the national linguistic roots.

In connection with the fixation of the term the family as one of the nuclear terms of the specified sphere, the suggestion to nominate that time terminology of family law as a terminology of the family-marital law. The conclusion states that the terms-variants of the family-marital law reflect the contemporary language situation in the country.

Key words: *term, terminology of family law, terminology of family-marital law, terminology norm, variability, term-variants, terminological pair of variants, terminology series of variants.*